

Nr 4.

Ankom till Riksdagens kansli den 7 februari 1911, kl. 4 e. m.

Utlåtande, i anledning af justitieombudsmannens framställning till Riksdagen om upphäfvande af adelsmäns rätt till särskildt forum i vissa mål.

Uti sin till innevarande riksdag afgifna och till laguskottet hänvisade ämbetsberättelse har *justitieombudsmannen* hemställt, att Riksdagen måtte i en till Kungl. Maj:t aflåten skrifvelse anhålla, det Kungl. Maj:t, efter utredning af sådana förhållanden, som kunna anses äga samband med en eventuell fråga om upphörande af den för adeln ännu bestående rättigheten att i vissa mål och ärenden hafva hofrätt till första domstol, täcktes låta utarbета och för Riksdagen framlägga förslag till erforderliga lagbestämmelser i syfte att adelns omförmälta rättighet måtte upphävas.

Till stöd härför har justitieombudsmannen anført följande:

»Rättegångsbalken af 1734 års lag innehöll i 8 kap. 2 § följande stadganden:

2 §. »I synnerhet äge hofrätten at döma öfwer thessa mål:

8. Twister om arf efter frälsemän: theras förordning wid dödstiman om theras egendom: förmynderskap för theras barn och arfwingar, som frälse äro: så ock ther frälseman eller thes arfwinge, wil genom offentligit anslag afstå thes egendom till borgenärer, och om hwartheras rätt och företräde ther til; eller then ene maken söker at skilja sin lott i bo från then andras enskilda gäld.

9. Hofrätten skal ock döma öfwer the brott, ther frälseman förwerkar lif, ära, adelig frihet, gods eller arfwelig rättighet; så ock enwiges,

Bihang till Riksd prot. 1911. 7 Saml. 1 Afd. 4 Häft. (Nr 4.)

och andra slagsmål, eller förgripelser med skymfeliga ord och gierningar, emellan frälsemän, eller theras wederlikar, när domaren i orten, ther gierningen giord är, först ther om ransakadt, med flera mål — — — —»

Genom dessa bestämmelser infördes i den nya allmänna lagen rättsregler, som redan långt tidigare varit gällande på grund af adelns privilegier och andra särskilda författningar. Grunden till adelns särställning i detta hänseende låg otvifvelaktigt i den uppfattningen, att hvar och en borde dömas af sina likar, och denna uppfattning fann tidigt uttryck i lagstiftningen. I den år 1614 utfärdade rättegångsordningen (»rättegångsordinantien») stadgades, att Svea hofrätt skulle pröfva vissa svårare brottmål, hvori en adelsman var inblandad, sedan vederbörande underrätt först rannsakat öfver brottet. Men privilegiet gällde äfven för de fall, att adelsmän sig emellan eller med andra tvistade om arfskifte eller jordagods. Rättegångsprocessen af den 23 juni 1615 bekräftade detta undantagsstadgande med hänvisning till privilegierna och rättegångsordinantien.

Att hofrätten skulle pröfva dessa adelns mål innefattade, att målen hufvudsakligen afdömdes af adelsmän, eftersom hofrätten till större delen bestod af adelsmän.

Adliga privilegierna den 26 oktober 1723 hade i § 6 följande lydelse:

»Förwärlkar någon adelsman lif, ähra, adelig frihet och privilegier, gods eller arfwelig rättighet, må giärningen wäl först ransakas, där hon giord är, å härads ting på landet och å rådstugu i städer, eller wid andra underrätter: Men ei annorstädes dömas än wid hâf- eller öfwerrätten, hwarunder han hörer. Med dem af ridderskapet och adelen, som låta bruka sig i krigstjänst, förhålles efter krigsarticklarne; dock böra de för ringa brott icke beläggas med sådant straff, som kan nesligt, och adelsståndet förklenligt wara. Jämwäl skola adelens twister sins emellan om arfskiften, förmynderskap, ersättningar eller egendomens afstående til creditorer, som om bättre rätt strida, samt boskilnad, inför hâfrätten skie. Men uti alle andre ährender, såsom syner, jordetwister, gjäld och skuld-saker, köpslagan och handel, samt andre civil- och ringare bråttmåhl, så emellan adelen sielf, som adelen och andre, skal sökas och swaras å ting och rådstugu, efter allmänna lagen, undantagandes duels-måhl.»

När sedermera lagkommittén år 1826 framlade ett fullständigt förslag till ny civillag, hemställde lagkommittén i förslaget till rättegångsbalk, att de allmänna domstolar, som borde upptaga och pröfva tvistemål, skulle utgöras af tre instanser, hvilka skulle bestå, den första på landet af häradsrätt och i stad af stadsrätt, den andra af hofrätt och den tredje af högsta domstolen.

I sin motivering till detta förslag framhöll kommittén angelägenheten af att genom minskning af instansernas alltför stora antal bereda hvarje sak ett skyndsammare slut än förut var fallet. Kommittén påpekade också nödvändigheten af att genom upphäfvande af den stora mängd särskilda domstolar, som funnos, göra den rättssökandes väg mindre villsam vid sakens början.

De särskilda domstolarna betraktade kommittén i detta sammanhang dels från personlig, dels från saklig synpunkt. I förra hänseendet anförde kommittén:

»Den personliga rätten, att dömas af annan än wanlig domstol, är ett privilegium, härledande sig, äfvensom flera undantagslagar af enahanda art, från förhållanden, helt olika dem, som höra till närvarande samhällsskick. Nu för tiden hafva de skilnader, som fordom söndrade medlemmarna af vissa stånd och corporationer från menige man, förlorat sin betydelse. Alle äro likar inför lagen. Den enas rätt är ej heligare än den andras. Den domstol, som är god nog för en, är god nog för alla. Hvarje domares pligt är, att skipa lag utan mannamån. Man må lyda under hwilken domstol, som helst: det är ändå blott rättvisa man kan begära. Den skall tilldelas en hwar, efter sakens beskaffenhet, utan särskilda hänsigter till stånds- eller corporationsförhållanden. För att vinna den, behöfwer man hwarken undantagslagar eller privilegieradt forum. Allmän lag må wara allas gemensamma band, allmän domaremakt allas gemensamma värn.»

År 1832 aflämnade lagkommittén förslag till ny kriminallag och hemställde därvid i den uti förslaget ingående senare delen af rättegångsbalken, att de allmänna domstolar, som enligt kommitténs förslag till civillag hade att upptaga civilmål, också skulle vara allmänna domstolar i brottmål. I sin motivering anförde lagkommittén härutinnan, att på samma grunder som kommittén föreslagit afskaffande af särskilda domstolar i tvistemål, hade kommittén som allmän regel antagit, att sådana domstolar äfven i brottmål skulle försvinna.

Lagkommitténs omförmälta båda förslag blefvo, som bekant, icke upphöjda till lag. Men förslagens inflytande på allmänna rättsuppfattningen och lagstiftningen är uppenbart och visade sig genom en hel följd af partiella reformer.

I fråga om adelns rätt till särskildt forum har en tydlig brist på öfverensstämmelse mellan den allmänna rättsuppfattningen och den positiva lagstiftningen kunnat fortvara in i våra dagar. Ett bifall till lagkommitténs förslag till ny rättegångsbalk skulle hafva fört med sig, att ofvan intagna bestämmelser i 8 kap. 2 § rättegångsbalken af 1734 års lag för-

svunnit. Då lagkommitténs förslag ej antogs, kom i stället adelns rätt till särskildt forum att upprepade gånger göras till föremål för reformförslag.

Vid riksdagen åren 1828—30 var spörsmålet uppe i samband med frågan om afskaffande af ett flertal särskilda domstolar. Lagutskottet, som i hufvudsak tillstyrkte reformförslagen, förklarade angående det föreslagna upphörandet af adelns rättighet att i vissa mål hafva hofrätt till första domstol, att, då denna fråga icke hade egenskap af en blott lagfråga utan rörde ett adelns privilegium, hvars förändrande eller jämkande berodde på samtliga riksståndens öfverenskommenelse och Konungens bifall, funne utskottet sig icke tillständigt att tillstyrka bifall till ändringen. Men för den händelse att adeln skulle finna för godt att till befordrande af enhet i rättegångsordningen afsäga sig ifrågavarande rättighet, samt de öfriga riksstånden och Kungl. Maj:t gillade en sådan afsägelse, framlade utskottet i denna mening ett förslag till förordning om upphörande af frälsemäns rättighet att i vissa mål dömas af hofrätt såsom första domstol.

Lagutskottets betänkande återremitterades af adeln, och sedan utskottet i nytt utlåtande betonat, att dess förra förslag endast var villkorligt, blef utskottets senare utlåtande bifallet af samtliga stånden. Adelns godkännande af hvad utskottet villkorligt föreslagit betraktades icke som en formlig afsägelse af privilegiet, och därmed var frågan fallen för den riksdagen.

Frågan återkom emellertid i sin helhet vid riksdagarna åren 1847/48, 1850/51, 1856—58, 1862/63 samt 1865/66. Vid alla dessa riksdagar förordade lagutskottet ett totalt upphäfvande af privilegiet, men reformen föll på motstånd från adelns sida. Att de tre öfriga stånden klart uppfattade reformens nytta och nödvändighet, torde vara utom allt tvifvel. Och att reformens anhängare äfven inom adeln bildat en afsevärd minoritet, framgår af röstsiffrorna vid de olika riksdagarna. Vid riksdagen 1847/48 afslogs förslaget med 38 röster mot 36, som afgåfvos för ärendets återremitterande till lagutskottet. Nästa gång frågan var uppe, eller vid riksdagen åren 1850/51, blef lagutskottets förslag afslaget med 86 röster mot 40, som afgåfvos för återremiss. Vid riksdagen åren 1856—58 afslogs lagutskottets hemställan med 55 röster för afslag mot 25 röster för bifall. Vid riksdagen åren 1862/63 afgåfvos 23 röster för afslag mot 21 röster för bifall. Frågans behandling vid den sista ståndsriksdagen, eller riksdagen åren 1865/66, var mera invecklad. Under öfverläggningen hos adeln framställdes nämligen det särskilda förslag, att adelns forum privilegium skulle upphävas i fråga om brottmål men i öfrigt kvarstå. Detta förslag samlade en majoritet af 64 röster mot 42. Prästeståndet förenade sig med adeln, men när lagutskottet i ett senare betänkande hemställde till

borgare- och bondestånden att med frånträdande af sina tidigare beslut förena sig med adeln och prästeståndet, afslogs detta af borgareståndet, och därmed hade frågan fallit.

Beträffande upphäfvande af adelns forum privilegium i konkursmål var fråga uppe vid riksdagarna åren 1834/35, 1850/51 och 1859/60. Vid sistnämnda riksdag förelåg till behandling förslag om antagande af ny konkurslag och därmed sammanhängande författningar. Genom 1 § i den då antagna och den 18 september 1862 utfärdade konkurslagen blef bestämdt, att ansökning om egendomsafträde skulle ingifvas till underrätten i den stad eller å landet till domaren i den ort, där gäldenär borde inför domstol svara i mål, som anginge gäld i allmänhet. Därmed var adelns domstolsprivilegium i fråga om konkursmål upphäfdt, och det uttalades också i konkurslagens ingress.

När lagutskottet vid riksdagen 1847/48 tillstyrkte ett totalt upphäfvande af adelns forum privilegium, skedde detta därigenom, att utskottet framlade ett förslag till förordning, hufvudsakligen innehållande att, sedan adeln med öfriga riksständs samtycke och Kungl. Maj:ts bifall afsagt sig den i 6 punkten af adelns den 16 oktober 1723 utfärdade privilegier stadgade rättighet att i vissa mål dömas omedelbarligen af hofrätt, så blefve 8 och 9 mom. af 2 § i 8 kap. rättegångsbalken jämte därmed öfverensstämmande särskilda författningar upphäfd. I författningsförslaget var jämväl intaget, att mål och ärenden, som jämlikt samma lagrum och författningar tillhört hofrätt såsom första domstol, därefter skulle tillhöra underrätt och behandlas efter allmän rättegångsordning.

Detta förslag blef sedermera af utskottet upprepadt vid de följande ständsriksdagarna, blott med vissa mindre väsentliga tillägg. Ett sådant tillägg gjordes vid riksdagen åren 1850/51 och innefattade ett bestämdt uttalande om adelns rätt att till boupptecknings- och arfskiftesmän i stärbhus i stad kalla personer efter fritt val. Med denna sak, hvarom ett förbehåll förklarats nödigt under diskussionen hos adeln vid riksdagen 1847/48, förhöll sig på följande sätt.

Sedan urminnes tid hafva borgmästare och råd (d. v. s. magistraterna) i städerna haft befattning med upprättande af bouppteckningar och arfskiften därstädes. Denna rätt omtalas redan i de af drottning Kristina år 1636 utfärdade privilegierna för Stockholms stad. Men i samma privilegier gjordes uttryckligt undantag för »privilegierade personer», med hvilket uttryck i främsta rummet torde hafva åsyftats adelns medlemmar. När sedermera år 1667 en förmyndarekammar inrättades i Stockholm, bestämdes, att bouppteckningar skulle genom förmyndarekammarens försorg hållas i alla stärbhus, som lydde under den borgerliga jurisdik-

tionen. I en af Kungl. Maj:t den 3 oktober 1675 utfärdad resolution och förklaring på städernas fullmäktiges besvär yttrades (§ 35), att såväl kronans betjante, utom adelsståndet, som stadens borgerskap skulle vid bouppteckningar och arfskiften vara underkastade borgmästare och råds »disposition». Den sålunda antydda åtskillnaden emellan adliga och ofrälse stärbhus motiverades därmed, att adelns »arfskaper» vore allenast »undergifna» hofrätternas jurisdiktion, under det att de öfriga lydde under stadsrätt. Genom en senare resolution och förklaring af den 20 januari 1693 föreskref Kungl. Maj:t, att alla i hufvudstaden bosatta personer — utom adelsståndet — skulle i afseende å bouppteckning och arfskifte lyda under borgmästare och råd.

Under förarbetena till 1734 års lag förekom i åtskilliga af de många förslagen till ärfdabalk ett uttryckligt förbehåll för adeln, såväl på landet som i stad, att till bouppteckningar och arfskiften kalla förrättningsmän efter eget val. Något sådant förbehåll inflöt emellertid icke i 1734 års lag, som, utan att göra någon inskränkning i adelns på privilegierna grundade rättighet i förevarande hänseende, i 9 kap. 1 § ärfdabalken förklarade, att rättighet att fritt kalla bouppteckningsförrättare skulle tillkomma stärbhusdelägarne, när egendomen fanns å landet eller skulle ärfvas efter landsrätt, hvaremot ett annat förhållande skulle äga rum, när boet lydde under stadsrätt. På prästeståndets begäran vid riksdagen 1731 infördes i omförmälta lagrum ett förbehåll i afseende å arfvingar i prästhus.

Adelns rättighet att i stad fritt kalla boupptecknings- och arfskiftesförrättare antyddes vidare i en förordning den 1 mars 1749, hvarigenom Kungl. Maj:t bestämde arfvodet för magistratspersoner vid bouppteckningsupprättande i städerna till $\frac{1}{3}$ % uti kronans betjantes och andra stärbhus — utom adelsståndet. Däremot var, så vidt jag har mig bekant, adelns rätt att i städerna fritt kalla boupptecknings- och arfskiftesförrättare icke uttryckligen och direkt stadgad vare sig i de adliga privilegierna eller i någon annan särskild författning. När lagutskottet vid riksdagen 1850/51 — i sammanhang därmed, att utskottet tillstyrkte, att adelns forum privilegiatum måtte upphävas — ansåg sig böra göra ett förbehåll för adelns rätt att i stad tillkalla boupptecknings- och arfskiftesförrättare, skedde detta därigenom, att utskottet åberopade § 35 i förutnämnda resolution och förklaring af den 3 oktober 1675, jämförd med förordningen den 1 mars 1749. Och samma förfarande iaktogs af lagutskottet, när frågan om upphäfvande af adelns forum privilegiatum återkom vid de följande ständsriksdagarna.

Ett annat tillägg, som kom att ingå i lagutskottets ifrågavarande författningsförslag från och med riksdagen 1850/51, afsåg behandlingen af mål,

som vid privilegiets upphäfvande redan voro anhängiga hos hofrätt. Sådana mål skulle jämlikt förslaget af hofrätten afgöras.

Genom 1866 års riksdagsordning kom frågan om upphäfvande af adelns rätt till särskildt forum i ett förändradt läge. I stället för att en lagändring i sådant syfte tidigare förutsatte bifall af adeln såsom ett i lagstiftningen deltagande riksstånd äfvensom de öfriga ståndens och Konungens gillande, kom en dylik ändring att bero af Konungs och Riksdags sammanstående beslut, hvartill den till adelsmöte församlade adeln gifvit sitt samtycke. Men att erhålla adelns samtycke till ett totalt upphäfvande af domstolsprivilegiet har hittills visat sig omöjligt, om än partiella reformförslag genomförts och talrika reservationer mot adelns beslut att vilja fasthålla privilegiet afgifvits.

Redan vid första riksdagen efter den nya representationsordningens genomförande, eller alltså riksdagen år 1867, kom frågan om afskaffande af adelns särskilda forum i vissa mål ånyo på dagordningen. I anledning af motioner i Riksdagens båda kamrar erinrade lagutskottet om hvad flera föregående Riksdagars lagutskott yttrat i ämnet och upptog såsom sitt förslag hvad lagutskottet vid senaste riksdagen hemställt. Hvad utskottet sålunda föreslagit blef utan debatt af båda kamrarna bifallet. Som det emellertid af någon anledning blef försummadt att expediera skrifvelse i ämnet, kunde beslutet icke föranleda någon åtgärd.

Vid 1868 års riksdag förekom frågan ånyo. I afgifvet utlåtande öfver en i andra kammaren väckt motion i ämnet åberopade lagutskottet sitt vid 1867 års riksdag afgifna yttrande och förklarade sig anse, att de tillförene anförda skälen för den ifrågasatta lagstiftningsåtgärden fortfarande ägde giltighet. Utskottet hemställde därför, att Riksdagen måtte för sin del besluta en författning om upphäfvande af frälsemäns forum privilegium, och sedan detta förslag gillats af båda kamrarna, blef Riksdagens beslut i ämnet för Kungl. Maj:t anmaldt i skrifvelse af den 7 april 1868. Då frågan icke kunde slutligen afgöras utan adelns bifall, men Kungl. Maj:t icke fann skäl att för frågan sammankalla urtima adelsmöte, lät Kungl. Maj:t den af Riksdagen i ämnet gjorda framställningen förfalla. Emellertid aflät Kungl. Maj:t den 3 februari 1869 till det nämnda år sammanträdande adelsmötet en skrifvelse, däri Kungl. Maj:t förklarade sig vilja inhämta adelns yttrande, huruvida adeln för sin del godkände det förslag, som var innefattadt i omförmälta riksdagsskrifvelse. Till svar härå anförde adeln, att den icke kunde biträda Kungl. Maj:ts framställning, så vidt därmed afsåges förändring af den frälsemän enligt stadgandet i 8 kap. 2 § 8 mom. rättegångsbalken tillkommande rätt att få vissa dem rörande mål och ärenden omedelbarligen af hofrätt handlagda och bedömda.

Adelns beslut i denna del fattades med 130 röster mot 74. Utan votering beslöt adeln däremot att för sin del samtycka till den af Kungl. Maj:t ifrågasatta förändringen af det i 6 § af adelns privilegier den 16 oktober 1723 grundade samt i 8 kap. 2 § 9 mom. rättegångsbalken meddelade stadgandet, att frälseman i vissa brottmål borde omedelbarligen dömas af hofrätt. Sedan Kungl. Maj:t i anledning häraf för 1870 års Riksdag framlagt förslag till författning om upphäfvande af frälsemäns och deras vederlikars rätt till särskildt forum i brottmål, blef detta förslag tillstyrkt af lagutskottet, som hänvisade till sin tidigare uttalade uppfattning i frågan, och af Riksdagens båda kamrar utan debatt antaget, hvarefter förordning i ämnet utfärdades den 12 maj 1870.

År 1893 återkom frågan i följd af en i Riksdagens andra kammare väckt motion, som af lagutskottet tillstyrktes, hvarefter utskottets hemställan af båda kamrarna gillades utan debatt. Frågan blef därefter hänskjuten till 1893 års adelsmöte, som äfven hade att pröfva en inom adeln väckt motion i samma syfte. Adelsmötet beslöt med 73 röster mot 43 att afslå såväl det i Riksdagens skrivelse i ämnet innefattade lagförslaget som den vid mötet väckta motionen. Reservation emot beslutet anmälades emellertid af 27 i adelsmötet deltagande personer.

Redan efter kort hvila kom frågan om upphäfvande af adelns forum privilegium i en viss del åter fram. I sin till 1895 års Riksdag afgifna ämbetsberättelse hemställde dåvarande justitieombudsmannen, att Riksdagen måtte för sin del besluta upphäfvande af det genom kungl. brefvet den 26 oktober 1748 meddelade stadgandet därom, att tvister om arf m. fl. mål, som uppräknades i 8 kap. 2 § rättegångsbalken och anginge utländske adelsmän, hvilka i riket inkommit, skulle af hofrätten dömas; dock att de mål och ärenden, som vid den tid, detta beslut trädde i kraft, vore på hofrätts pröfning beroende, skulle af hofrätten med slut afhjälpas. Lagutskottet fann den ifrågasatta lagstiftningsåtgärden verka i riktning emot att åstadkomma önskvärd enhet i lagskipningen, samt föreslog därför, att Riksdagen måtte för sin del antaga en af utskottet formulerad lag i ämnet. Denna, som i hufvudsak öfverensstämde med justitieombudsmannens förslag, innehöll tillika såsom en öfvergångsbestämmelse, att förmynderskap, i afseende å hvilka vårdnaden före 1895 års utgång blifvit af hofrätt utöfvad, skulle jämväl därefter förblifva under hofrättens inseende, till dess i laga ordning kunde varda annorlunda förordnad. Hvad lagutskottet sålunda hemställt bifölls af båda kamrarna utan debatt, hvarefter lag i ämnet utfärdades den 29 november 1895.

Vid 1907 års riksdag återkom frågan om upphäfvande af adelns forum privilegium genom en i Riksdagens andra kammare väckt motion i ämnet.

Motionen utmynnade i en hemställan, att Riksdagen måtte för sin del antaga en så lydande lag angående upphäfvande af frälsemäns och deras vederlikars rätt till särskildt forum i vissa mål:

»Med ändring af hvad § 6 af ridderskapets och adelns privilegier den 16 oktober 1723 samt 8 mom. af 2 § i 8 kap. rättegångsbalken innehålla därom, att vissa mål och angelägenheter rörande frälsemän skola omedelbart af hofrätt bedömas och handläggas, förordnas, att dessa mål och ärenden hädanefter skola tillhöra vederbörande underdomstolar och efter allmänna rättegångsordningen behandlas, dock att därigenom icke någon inskränkning sker i den rätt, som jämlikt kungl. resolutionen den 3 oktober 1675, § 35, jämförd med kungl. förordningen den 1 mars 1749, tillkommer arfvingar i adliga stärbhus att till förrättande af bouppteckningar och arfskiften i samma stärbhus kalla dem de helst därtill vilja bruka; kommande i följd häraf kungl. brefvet den 7 april 1805, hvarigenom Svenska akademiens ledamöter blifvit förunnade enahanda förmåner i rättegångsmål som ridderskapet och adeln, att till all verkan upphöra.

De mål och ärenden, som vid den tid denna författning träder i kraft äro på hofrätts pröfning beroende, skola af hofrätten handläggas och med slut afhjälpas.»

Det sålunda väckta förslaget öfverensstämde i tillämpliga delar hufvudsakligen med de framställningar, som i ämnet gjorts af lagutskottet från och med riksdagen 1850/51. I sin motivering erinrade motionären om frågans öde från och med riksdagen 1868 samt anförde ur riksdagsskrifvelsen nämnda år vissa uttalanden, som gingo ut därpå, att privilegiet ingalunda kunde anses som en verklig förmån för adeln utan fasthelt vore för de flesta bland adelns ledamöter till olägenhet. Motionären framhöll tillika, att adelns domstolsprivilegium rubbade principen om allas likhet inför lag, hvartill motionären fogade det uttalande, att under den tid, som förflutit sedan frågan om privilegiets upphäfvande senast var uppe, olägenheterna af undantagsstadgandena på detta område i allt högre grad gjort sig kännbara, på samma gång den rättsprincip, som låge till grund för upphäfvande af ett dylikt särstadgande, allt starkare gjort sig gällande.

Lagutskottet, som förklarade sig i likhet med motionären finna det framlagda förslaget innefatta en tidsenlig reform, hemställde därför, att Riksdagen måtte för sin del antaga det i motionen framlagda lagförslaget.

Denna hemställan blef af bägge kamrarna utan debatt bifallen, hvar efter Riksdagen genom skrifvelse af den 8 mars 1907 underrättade Kungl. Maj:t om beslutet. För att inhämta adelns yttrande, huruvida adeln god-

kände det i berörda skrifvelse innefattade lagförslaget, kallade Kungl. Maj:t därefter adeln till urtima möte.

Det sålunda sammankallade adelsmötets riddarhusutskott hemställde i afgifvet utlåtande, att den af Riksdagen för dess del antagna lag i ämnet icke måtte af adeln godkännas. Denna hemställan, hvaremot fem af utskottets ledamöter reserverade sig, grundades på ett flertal skäl, som till största delen innefattade ett upprepande af hvad förut vid riksdagar eller adelsmöten anförts emot den ifrågasatta reformen, naturligtvis med utslutande af sådana argument, som stodo i samband med adelns afskaffade representationsrätt eller upphäfdade delar af domstolsprivilegiet. Utskottet sökte sålunda i allmänhet göra gällande, att de praktiska fördelarna af privilegiet icke obetydligt öfvervägde de olägenheter, som med detsamma kunde vara förenade, och uttalade utskottet därför den mening, att det icke föreläge något skäl för adeln att gagnlöst bortskänka en förmån, som utan någon som helst olägenhet för andra kunde fortfarande bibehållas. I öfrigt anförde utskottet, bland annat, *att* privilegiet icke kunde rubba likheten inför lag, eftersom samma lag tillämpades för alla, äfven om domstolarna växlade; *att* exempelvis adliga myndlingar i Stockholm skulle efter privilegiets upphäfvande finna sina intressen ojämförligt sämre tillgodosedda än ofrälse myndlingars, alldenstund förmyndarekammaren i Stockholm enligt sin instruktion endast hade befattning med förvaltningen af ofrälse myndlingars medel; *samt att* lagförslaget saknade bestämmelse, huruvida i de fall, då hofrätt förordnat förmyndare, tillsynen öfver förmyndarens förvaltning fortfarande skulle af hofrätten utöfvas.

Riddarhusutskottets hemställan blef af adelsmötet med 103 röster mot 48 bifallen, och om frågans utgång fick 1908 års Riksdag emottaga under rättelse genom en skrifvelse från Kungl. Maj:t.

* * *

I likhet med motionären vid 1907 års Riksdag och flera hans föregångare finner jag för min del den länge och ifrigt påyrkade reformen beträffande adelns domstolsprivilegium vara en principalsak af vikt. Här är det nämligen fråga därom, huruvida någon på födseln grundad olikhet mellan skilda grupper af svenska medborgare skall finnas i fråga om den rättsliga behandlingsordningen för vanliga civila ärenden och tvistemål. Huruvida adeln skulle hafva förmåner eller olägenheter af privilegiets afskaffande eller — därest tilläfvventyrs både olägenheter och fördelar komme att därpå blifva en följd för adeln — om olägenheterna skulle öfverväga fördelarna eller tvärtom, är däremot något, som adeln ensam får

undersöka. Frågans behandling inom adeln som riksstånd och, efter upphörande af adelns representationsrätt vid riksdagarne, hos den till adelsmöte församlade adeln ger mig emellertid anledning till det antagande, att meningarna härutinnan hos adeln själf varit och fortfarande äro delade.

Reformens motståndare hafva vid många tillfällen och senast vid 1907 års adelsmöte sökt göra gällande, att de bestämmelser, som gifvits om instansordningen och sålunda afgöra, hvilken domstol man skall anlita i ett visst fall, icke berörde frågan om likhet inför lagen, hvilken utslutande berodde på, om domstolarna hade samma lag att tillämpa. Att olika domstolar användas i första instans, har man funnit i detta hänseende sakna betydelse. En sådan invändning torde emellertid, så vidt jag förstår, vara utan allt värde. Klart är, att en olikhet i fråga om rättegångsförmåner innefattar en olikhet inför lag. Likheten inför lag rubbas lika säkert genom en formell olikhet emellan skilda samhällsklasser som genom att materiellt olika rättsregler på dem vinna tillämpning. Rättegångsordningen är lika väl en beståndsdel af lagen som de öfriga balkarna och i upphädda balkars ställe inträdda särskilda lagar. Då såsom nu 8 kap. 2 § 8 mom. rättegångsbalken blott gäller för fräsemän och ej för rikets öfriga innebyggare, föreligger härutinnan en tydlig olikhet inför lag. Denna olikhet blir anstötlig, i samma mån olikheten medgifver åt en samhällsklass ett företräde framför andra samhällsklasser, och kanske rent af för dessa senare klasser medför skada.

Och därmed är jag inne på en synpunkt, från hvilken frågan mer än en gång skärskådats och vid sitt slutliga ordnande uppenbarligen bör betraktas. En abstrakt likformighet i fråga om instansordning kan vara önskvärd utan att behöfva leda till afskaffande af ett urgammalt privilegium. Reformens motståndare hafva också funnit angeläget vara att framställa privilegiet såsom oskadligt för andra medborgare. För min del finner jag däremot det vara obestridligt, att hvarje ökning af hofrätternas arbete, som framkallats genom att de i fråga om vissa mål och ärenden utgöra första instans för adeln, är en skada för landets öfriga medborgare. Att en sådan ökning i hofrätternas arbetsbörda kan vara en följd af privilegiet, bör ej vara svårt att inse. Först och främst är det naturligtvis bortkastadt arbete, som i hofrätten nedlägges på tvistemål, hvilka antagligen ej fullföljts. Hade ett dylikt mål stannat vid rådstufvurätt eller häradsrätt, om dessa domstolar bildat första instansen, skulle hofrätten ej behöft taga någon som helst befattningsdärmed. Hvad ansökningsärenden angår, är det helt naturligt, att många af dem, t. ex. frågor om stämpelbeläggning af bouppteckningar, helst stora och upptagande många arfvingar, förordnande och entledigande af förmyndare, förmyndares öfvervakande etc.,

från hofrätterna borttaga en arbetstid, som bättre skulle kunna användas på pröfning af inkomna mål. Att privilegiet skall fortfara att lägga beslag på hofrättsafdelningarnas tid och arbetskraft, samtidigt med att man söker genom utomordentliga åtgärder möjliggöra ett afhjälpande af den länge öfverklagade långsamheten med måls afgörande i öfverrätterna, är naturligtvis lika olämpligt som för den skattdragande allmänheten i sin mån betungande.

Två af riddarhusutskottet vid 1907 års adelsmöte berörda frågor synas mig vidare behöfva tagas i särskildt öfvervägande. Den ena sammanhänger med spørsmålet om behöfliga öfvergångsbestämmelser i den lag, hvarigenom adelns forum privilegiatum skulle komma att upphävas. Tydligen är det ej nog med att i sådant hänseende förordna, att mål, som vid lagens trädande i kraft anhängiggjorts hos hofrätt, också skola slutligen afgöras af hofrätten. Det kan nämligen med ett visst fog göras gällande, att bestämmelse bör gifvas om vårdnaden af sådana förmynderskap, som på grund af domstolsprivilegiet redan stå under hofrättens inseende. I analogi med det öfvergångsstadgande, som 1895 års lagutskott förordade i fråga om privilegiets upphäfvande för utländske adelsmän, hvilka i riket inkommit, skulle vid ett totalt upphäfvande af adelns forum privilegiatum kunna stadgas, att de förmynderskap, i afseende å hvilka vårdnaden före privilegiets upphäfvande blifvit af hofrätt utöfvad, skulle jämväl därefter förblifva under hofrättens inseende, till dess i laga ordning kunde blifva annorlunda förordnad. Ett sådant tillägg skulle för vederbörande hofrätt medföra befogenhet att fortfarande öfva inseende öfver ett hos hofrätten anhängigt förmynderskap, till dess hofrätten förordnat om vårdnadens öfverflyttande på därför lämplig underrätt.

Den andra frågan afser förbehållet för stärbhusdelägare i adliga stärbhus i stad att till bouppteckning och arfskifte kalla förrättningsmän efter eget val. Och härmed är på det närmaste förbundet spørsmålet om den ställning, omyndig person, tillhörande adeln i Stockholm, skulle komma att intaga till förmyndarekammaren därstädes.

Uppenbart torde vara, att ett totalt upphäfvande af adelns domstolsprivilegium kan äga rum, utan att intrång behöfver göras i adelns rätt att i stad fritt tillkalla boupptecknings- och arfskiftesförrättare. Men då det möjligen kan sättas i fråga, att icke heller i detta hänseende en särskild rättighet bör åt adeln förbehållas, torde frågan tarfva närmare belysning.

Adelns ifrågavarande rättighet är, såsom af det föregående framgår, en konsekvens af adelns domstolsprivilegium, och från denna synpunkt kunde det låta säga sig, att rättigheten att i stad fritt kalla ifrågavarande

förrättningsmän borde stå och falla med privilegiet. En sådan slutsats är emellertid ohållbar, då många andra omständigheter måste tillerkännas betydelse vid frågans besvarande.

Till att börja med bör icke lämnas ur sikte, att adelns frihet att kalla boupptecknings- och arfskiftesförrättare icke är någon adelns uteslutande rättighet utan tillkommer äfven många andra. Sådan rätt äger hvarje stärbhus på landet. Vidare är samma rättighet uttryckligen medgifven delägare i stärbhus efter prästman i stad. Slutligen gäller stadgandet om magistratens rätt att i stad förordna boupptecknings- och arfskiftesmän långt ifrån alla städer. Genom förordningen den 1 maj 1868 bestämdes, att stadgandet i 9 kap. 1 § ärfdabalken att vid uppteckning af egendom, som finnes i bo, lydande under stadsdomstol, eller utgöres af fastighet i stad, borgmästare och råd skola nämna två eller flera redlige män, som egendomen uppteckna och värdera, må, efter Konungens förordnande, upphöra att gälla i afseende å bouppteckning i den stad, hvarest afgifter för bouppteckningars och arfskiftens förrättande icke vidare tagas i beräkning till bestridande af löner eller andra allmänna utgifter. Därefter skulle stärbhusdelägare vara berättigade att till såväl uppteckning och värdering af egendomen, som ock arfskifte kalla gode män, på sätt som är stadgadt om bo, hvilket ej lyder under stadsdomstol. Sådant förordnande är af Kungl. Maj:t meddeladt i fråga om ett stort antal, särskildt mindre och medelstora städer i riket. När fullständiga stadsprivilegier lämnas en ort, göres alltid förbehåll, att den blifvande stadens invånare skola äga att fritt kalla bouppteckningsförrättare.

I fråga om de största städerna tillåter jag mig att beträffande hithörande förhållanden endast erinra om hvad som gäller i Stockholm. I hufvudstaden har magistraten, såsom i det föregående redan blifvit antydt, af ålder haft befattning med upprättande af bouppteckningar i stärbhus, som lydde under stadens jurisdiktion. Denna befattning öfvergick vid förmyndarekammarens upprättande till denna, och blef såsom varande ett särskildt privilegium bibehållen vid antagande af 1734 års lag, hvori magistraternas befogenhet att förordna bouppteckningsmän stadgades i 1 § af 9 kap. ärfdabalken. För bestyret med boets upptecknande och värderande skulle förmyndarekammaren äga att uppbära viss procent af stärbhusets tillgångar eller senare af boets behållning, och denna afgift blef i första runnet använd till aflönande af förmyndarekammarens tjänstemän, hvarefter öfverskottet gick till de fattiga. Med tiden har emellertid den sed vunnit insteg, att bestyret med bouppteckningars upprättande i Stockholm i stärbhus, som i detta hänseende lydt under förmyndarekammaren, verkstälts af stärbhuset och icke af förmyndarekammaren, hvars befattning

med bouppteckningarna inskränkt sig därtill, att vederbörande tjänsteman hos förmyndarekammaren emottagit en genom stärbhusets försorg upprättad s. k. bouppgift samt efter granskning af de i bouppgiften satta värdena, eventuellt med ledning af särskilda af stärbhuset anskaffade värderingsbevis, låtit omskrifva bouppgiften till en formlig bouppteckning och sedermera i sin egenskap af tjänsteman hos rådstufvurättens första afdelning inregistrerat den sålunda tillkomna bouppteckningen. Denna sed har genom upprepade bestämmelser fått en i viss mån officiell sanktion. Genom en af öfverståthållaren och magistraten i Stockholm den 19 december 1856 utfärdad arbetsordning för ämbets- och tjänstemännen vid Stockholms rådstufvurätts första afdelning såsom domstol i vissa mål, som förut tillhört det afskaffade justitiekollegium och förmyndarekammaren gemensamt, bestämdes såsom ett åliggande för den ene af de dåvarande två stärbhusnotarierna att, då någon anmälde sig om bouppteckning, af sökanden emottaga skriftlig uppgift å stärbhusets dels tillgångar med föreslagna värden därå, dels skulder. I sammanhang därmed förklarades, att, om någon undandrog sig att ingifva sådan förteckning eller att föreslå värden, men likväl begärde bouppteckning, med åtagande att å bouppteckningsstället affämna bouppgiften, kunde sådant icke vägras. Samma bestämmelser hafva sedermera influtit i en utaf öfverståthållarämbetet och magistraten den 1 november 1907 utfärdad arbetsordning för rådstufvurättens första afdelning vid handläggning af, bland annat, mål och ärenden af nu ifrågasvarande beskaffenhet.

Af här lämnade redogörelse för hithörande bestämmelser har jag funnit framgå, att bouppteckningsavgiften i Stockholm icke längre med rätta kan betecknas såsom en skäligen ersättning för ett utfördt arbete. Klart är nämligen, att stärbhusen, som själfva få ombestyras det egentliga arbetet med boupptecknings upprättande, också få godtgöra detta arbete. Bouppteckningsavgiften är därmed till sin karaktär förändrad till att i själfva verket utgöra en skatt på stärbhusen i hufvudstaden, betydligare i den mån behållningen i boet är större. Att lägga denna skatt på adliga stärbhus, hvilka hittills varit därifrån befriade, skulle i min tanke både vara orättvist och utgöra ett verkligt skäl för motstånd emot den tillämnade reformens genomförande. Att ingen avgift behöfde krävas af adeln för det obetydliga besvär, förmyndarekammarens tjänstemän enligt praxis och arbetsordning skulle hafva med bouppteckningens upprättande, ligger också i öppen dag.

Något olika är frågan om adelns ställning till förmyndarekammaren i öfriga hänseenden. Enligt förmyndarekammarens instruktion är dess befattning för närvarande begränsad till vårdnaden af ofrälse myndlingars

angelägenheter. Denna begränsning skulle naturligtvis kunna bortfalla genom en enkel ändring af förmyndarekammarens instruktion. Men i öfrigt skulle adliga myndlingars införande under förmyndarekammarens befattning kunna medföra konsekvenser, som icke skulle helt och hållet sakna betydelse.

Med bouppteckningsafgifterna jämte ränta därå skola, enligt hvad särskildt är stadgadt, i första hand bestridas förmyndarekammarens förvaltningskostnader, hvarefter 250 kronor årligen tillfalla frimurarebarnhuset. Återstoden — i den mån den icke kan erfordras för fyllande af brist i den s. k. garantifonden, hvilken har till ändamål att betrygga uppfyllandet af förmyndarekammarens räntegodtgörelse å omyndigas samt frånvarande eller okända arfvingars insatta kontanta medel (allmänna fonden) och förmyndarekammarens öfriga förbindelser äfvensom att ersätta vissa förluster vid förvaltningen — skall jämte förmyndarekammarens öfriga behållna inkomster tillfalla allmänna barnhusinrättningen i Stockholm.

Genom ett upphäfvande af adelns forum privilegium skulle adliga myndlingar till förmyndarekammaren erhålla samma ställning, som redan äges af myndlingar i prästhus eller i stärbhus efter utländska, på riddarhuset icke introducerade adelsmän. Adliga myndlingars införande under förmyndarekammaren, utan att bouppteckningsafgifter erlades för adliga stärbhus, skulle möjligen kunna medföra, att förmyndarekammarens arbetskrafter finge förstärkas. En häraf vållad utgift medförde otvifvelaktigt minskning i förmyndarekammarens till allmänna barnhusinrättningen utgående öfverskottsmedel. Om en dylik minskning verkligen vore att befara genom ett upphäfvande af adelns domstolsprivilegium, skulle naturligtvis kunna göras till föremål för utredning före privilegiets upphäfvande, och likaså kunde utredas, huru en dylik minskning i allmänna barnhusets inkomster finge ersättas.

För min del finner jag frågan om upphäfvande af adelns forum privilegium vara så grundligt debatterad både vid riksdagar och adelsmöten, att dess lösande i en af det allmänna rättsmedvetandet fordrad riktning borde, med iakttagande af ofvan framhållna synpunkter, utan svårighet kunna genomföras.»

Såsom af justitieombudsmannens ifrågavarande framställning inhämtas, har Riksdagen icke mindre än vid fyra olika tillfällen, nämligen 1867, 1868, 1893 och 1907 för sin del beslutit afskaffande af adelns s. k. forum

*Utskottets
yttrande.*

privilegium. På sätt justitieombudsmannen vidare utvecklade, har emellertid Riksdagens sålunda vid upprepade tillfällen fattade beslut endast haft till resultat upphäfvande — genom kungl. förordningen den 12 maj 1870 — af den i 8 kap. 2 § rättegångsbalken af 1734 års lag förekommande bestämmelsen om särskildt forum för adelsmän i vissa brottmål. Den i samma lagrum meddelade, äfven den på 6 § af 1723 års privilegier för ridderskapet och adeln närmast grundade föreskriften, att hofrätt skall döma i »tvister om arf efter frälsemän: deras förordning vid dödstimman om deras egendom: förmynderskap för deras barn och arfvingar som frälse äro» består däremot fortfarande, då dess upphäfvande hittills alltid strandat på adelsmötets motstånd.

Hvad angår den af justitieombudsmannen nu väckta sakfrågan, huruvida ifrågavarande på bördens grundade olikhet inför lagen mellan en viss mindre klass af medborgare och samhällets öfriga medlemmar bör uppehållas eller icke, torde från Riksdagens sida allt vidare ordande därom vara öfverflödigt. Endast så mycket må i sådant hänseende ytterligare framhållas, att, på sätt justitieombudsmannen påvisat, ifrågavarande för adeln själf såsom det vill synas till sitt värde i och för sig skäligen tvifvelaktiga bestämmelser gifvetvis medföra en viss olägenhet för landets öfriga medborgare, särskildt den allmänhet, som jämte adelns medlemmar har att i rikets hofrätter söka sin rätt. Motsatsen mellan en sådan sakernas ordning och hvad det allmänna rättsmedvetandet, sådant det i vår tid utvecklats, kräfver, synes i ögonen fallande.

Beträffande därefter frågan om adelns ställning i oförmälda hänseende efter afskaffande af förevarande privilegium och hvad därmed kan sammanhänga, uttalades i det af Riksdagen för dess del tidigare antagna lagförslaget i ämnet, att däri afsedda mål och ärenden hädanefter skulle tillhöra de allmänna domstolarna och, med angifvet undantag, efter allmänna rättegångsordningen behandlas. Däraf synes med tydlighet framgå, att enligt sagda förslag frälsemännen borde, bortsett från de för förmyndarkammaren i Stockholm gällande särskilda bestämmelser beträffande förvaltningen af de af kammaren omhänderhafda medel, för framtiden träda i väsentligen samma förhållande till denna som till magistraterna i öfriga städer, där bouppteckningar skola förrättas af magistratspersoner. Häraf påkallas emellertid, på sätt justitieombudsmannen erinrat, tydligen bland annat viss ändring i den af Kungl. Maj:t för förmyndarkammaren utfärdade instruktion, enligt hvilken kammaren endast har att utöfva vård och inseende öfver ofrälse omyndigas tillgångar och garantera å dem belöpande afkomst. Äfven lär, såsom justitieombudsmannen närmare angifvit, försävidt angår samtliga nyss afsedda städer, en undersökning —

hvilken, utskottet veterligen, vid den tidigare behandlingen af den föreliggande frågan icke verkstälts — vara erforderlig beträffande vissa stärbhusen efter adelsmän rörande förhållanden. Jämväl torde uttryckliga föreskrifter böra meddelas angående vårdnaden af de förmynderskap, hvilka redan omhänderhafvas af hofrätt.

På grund af hvad sålunda anförts, får utskottet hemställa,

att Riksdagen, med bifall till justitieombudsmannens ifrågavarande framställning, måtte i skrifvelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t, efter utredning af sådana förhållanden, som kunna anses äga samband med en eventuell fråga om upphörande af den för adeln ännu bestående rättigheten att i vissa mål och ärenden hafva hofrätt till första domstol, täcktes låta utarbета och för Riksdagen framlägga förslag till erforderliga lagbestämmelser i syfte att adelns omförmälta rättighet måtte upphävas.

Stockholm den 7 februari 1911.

På lagutskottets vägnar:

ERNST HÅKANSON.

Reservation

af herr *Lindhagen*, som beträffande utskottets motivering anför:

»Det synes mig närma sig till ett rent spektakel, om riksförsamlingen skall fortsätta, såsom den upprepade gånger under snart sagdt ett århundrade gjort, att slösa tid, arbete och tryckningskostnader förgäfvades för att få bort denna lilla rest af medeltid, hvarom nu är fråga.

På samma gång jag instämmer i utskottets hemställan, har jag därför ansett, att i motiven bort tilläggas ett uttalande af den mening, att samtidigt bör genom ändring af grundlag i föreskrifven ordning adelns veto rätt i denna sak upphävas, vare sig nu en sådan grundlagsändring in-

skränkes till detta eller, såsom synes tidsenligast, omfattar upphäfvandet af allt adelskap med hvad därtill hörer af privilegier.»

Herrar *Widén, Ersson* och *Olsson* i Broberg hafva begärt få antecknadt, att de icke deltagit i behandlingen af detta ärende inom utskottet.
